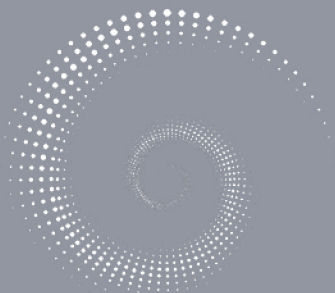

ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Ερμηνεία κατ' άρθρο

Άρθρο 63

Ν. ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ/Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ

Ηλεκτρονική έκδοση

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΣΠ. ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ, Ξ. ΚΟΝΤΙΑΔΗΣ, Γ. ΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Μάιος 2023

ΚΕΝΤΡΟ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ
ΔΙΚΑΙΟΥ

ΕΡΕΥΝΑ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΥΧΑΙΩΝ

ΣΥΝΤΑΓΜΑ
WATCH.GR

Άρθρο 63

- 1. Οι βουλευτές, για την άσκηση του λειτουργήματός τους, δικαιούνται από το Δημόσιο αποζημίωση και δαπάνες· το ύψος τους καθορίζεται με απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής.*
- 2. Οι βουλευτές απολαμβάνουν συγκοινωνιακή, ταχυδρομική και τηλεφωνική ατέλεια, που η έκτασή της καθορίζεται με απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής.*
- 3. Αν βουλευτής απουσιάσει αδικαιολόγητα σε περισσότερες από πέντε συνεδριάσεις το μήνα, κρατείται υποχρεωτικά, για κάθε απουσία, το ένα τριακοστό της μηνιαίας αποζημίωσής του.*

ΝΙΚΟΣ ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ/ΝΕΣΤΟΡΑΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Αποζημίωση και δαπάνες	2
1. Συνταγματική κατοχύρωση	2
2. Ύψος αποζημίωσης και δαπανών.....	4
3. Ισοτιμία των λειτουργιών και βουλευτική αποζημίωση	6
4. Φορολόγηση βουλευτικής αποζημίωσης.....	8
II. Ατέλειες.....	9
III. Περικοπή βουλευτικής αποζημίωσης.....	9

Ι. ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗ ΚΑΙ ΔΑΠΑΝΕΣ

1. Συνταγματική κατοχύρωση

- 1 Με την πρώτη παράγραφο του άρθρου 63 κατοχυρώνεται δημοσίου δικαίου δικαίωμα των βουλευτών σε αποζημίωση και κάλυψη δαπανών, ένεκα του λειτουργήματος που επιτελούν. Η σχετική πρόνοια εκδηλώνεται ήδη στο Πολιτικό Σύνταγμα του 1827, το οποίο ορίζει ότι τα μέλη της Βουλής λαμβάνουν τον τεταγμένο μισθό από το Εθνικό Ταμείο (παρ. 64).
- 2 Υπό την ισχύουσα διάταξη, οι βουλευτές λαμβάνουν δαπάνες, για την κάλυψη των εξόδων λειτουργίας του γραφείου τους, και αποζημίωση, αφενός, για την κάλυψη των εξόδων διαβίωσής τους και συμμετοχής τους στην κοινωνική ζωή, αφετέρου, προκειμένου να αντισταθμίσουν απώλειες που υφίστανται εκ της απομάκρυνσής τους από την άσκηση του επαγγέλματός τους¹. Η λειτουργία αυτή της αποζημίωσης, ως αντιστάθμιση, παρίσταται εντονότερη σε καθεστώς απόλυτου επαγγελματικού ασυμβιβάστου (όπως ίσχυσε μετά την αναθεώρηση του 2001 και έως την αναθεώρηση του άρθρου 57 Σ. το 2008) ή εφόσον το επάγγελμα του βουλευτή εμπίπτει στις διατάξεις περί ασυμβιβάστων και κωλυμάτων των άρθρων 56 και 57 Σ. Γίνεται δεκτό ότι η βουλευτική αποζημίωση δεν αποτελεί μισθό, διότι δεν πρόκειται περί χρηματικής παροχής για ορισμένη εργασία².
- 3 Παραλλήλως, η κατοχύρωση της βουλευτικής αποζημίωσης συνδέεται με τη δημοκρατική αρχή και, ειδικότερα, με την πολιτική ισότητα³, ώστε να μην καθίσταται το δικαίωμα του εκλέγεσθαι προνόμιο των οικονομικά ισχυρών (ή των εξαρτημένων), δοθέντος ότι η αδυναμία απόκρισης στις υψηλές δαπάνες που συνεπάγεται η λειτουργία ενός βουλευτικού γραφείου καθιστά απαγορευτική την άσκηση του δικαιώματος στους πολίτες που στερούνται ίδιους πόρους. Βεβαίως, λαμβανομένης υπόψη της, εξίσου υψηλής, δαπάνης για τη διενέργεια προεκλογικής εκστρατείας, η πραγμάτωση της πολιτικής ισότητας ως προς το δικαίωμα του εκλέγεσθαι δεν παρίσταται εφικτή στην πλήρη έκτασή της. Προς αντιστάθμιση της έλλειψης ίδιων πόρων ενός πολίτη, ο οποίος επιθυμεί να κατέλθει υποψήφιος, θα μπορούσε να λειτουργήσει η χρηματοδό-

¹ ΕΣ (Ολ.) 11/2021, 113/2017.

² Βλ. ΕΣ (Ολ.) 11/2021, 113/2017, καθώς και ΣτΕ (Τμ. Β΄) 431/2023, κατά την οποία η αποζημίωση παρέχεται στους ευρωβουλευτές ως μέλη θεσμικού οργάνου, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, στις εργασίες του οποίου μετέχουν ψηφίζοντας ελεύθερα και ανεξάρτητα προς το συμφέρον των πολιτών και όχι στο πλαίσιο απασχόλησης μισθωτής δημόσιας ή ιδιωτικής εργασίας.

³ Βλ. Κ. Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 3η έκδ. 2022, σελ. 577-579.

τηση της προσπάθειάς του από τρίτους, υπό τις εγγυήσεις διαφάνειας που επιβάλλει το άρθρο 29 παρ. 2 του Συντάγματος.

Περαιτέρω, η πρόνοια του συντακτικού νομοθέτη για τη χορήγηση στους βουλευτές αποζημίωσης και δαπανών εντάσσεται, συστηματικά, σε ευρύτερο πλέγμα εγγυήσεων, προς διασφάλιση της ανεξαρτησίας των εκλεγμένων αντιπροσώπων. Σε συνδυασμό με τη θέσπιση του ανεύθυνου και του ακαταδίωκτου, την κατοχύρωση του απεριόριστου δικαιώματος της γνώμης και της ψήφου κατά συνείδηση και τις ρυθμίσεις περί κωλυμάτων και ασυμβιβάστων, επιδιώκεται η δημιουργία συνθηκών τέτοιων, ώστε να διασφαλίζεται η ελεύθερη άσκηση των καθηκόντων των βουλευτών, χωρίς οικονομικές δεσμεύσεις και έξωθεν παρεμβάσεις. Πρόκειται, δηλαδή, για θεσμικές εγγυήσεις που άπτονται της ελεύθερης και απρόσκοπτης λειτουργίας του αντιπροσωπευτικού συστήματος.

Οι ανωτέρω θεωρήσεις της βουλευτικής αποζημίωσης, ως δικαιώματος των βουλευτών και ως θεσμικής εγγύησης, δεν αποκλείουν η μία την άλλη, αλλά αλληλοσυμπληρώνονται.

Δεδομένης της φύσης της βουλευτικής αποζημίωσης, αυτή είναι ακατάσχετη, ανεκχώρητη και ανεπίδεκτη παραίτησης⁴.

Η καταβολή βουλευτικής αποζημίωσης προϋποθέτει ανάληψη των βουλευτικών καθηκόντων, επομένως ορκωμοσία του βουλευτή, ανατρέχει όμως στον χρόνο της εκλογής, οπότε και αποκτάται η βουλευτική ιδιότητα. Γίνεται δεκτό στην πράξη⁵ ότι, σε περίπτωση έκπτωσης βουλευτή ή ακύρωσης εκλογής από το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο, η κτήση της βουλευτικής ιδιότητας από τον καλούμενο να καταλάβει την κενωθείσα θέση ανατρέχει στην ημέρα της εκλογής, και, επομένως, καταβάλλεται βουλευτική αποζημίωση αναδρομικά από την ημέρα εκείνη, χωρίς ο νέος βουλευτής να έχει ασκήσει, πράγματι, βουλευτικά καθήκοντα⁶.

Πέραν της βουλευτικής αποζημίωσης, ο Κανονισμός της Βουλής ορίζει ότι στα μέλη των διαρκών επιτροπών χορηγείται, για κάθε πλήρη συνεδρίαση της επιτροπής και εφόσον αυτά είναι παρόντα, αποζημίωση, που ορίζεται σε ένα εικοστό (1/20) της συνολικής αποζημίωσης (37 παρ. 2 ΚτΒ).

⁴ Βλ. ήδη ν. ΑΡΜΑ', ΦΕΚ 109/1884. Βλ. όμως και ΕφΑθ (Τμ. 15ο Ενοχικό) 5519/2018, κατά την οποία το ακατάσχετο της βουλευτικής αποζημίωσης υποχωρεί, εν μέρει, έναντι απαιτήσεων από διατροφή που πηγάζει από τον νόμο ή διάταξη τελευταίας βούλησης, ή απαιτήσεις συνεισφοράς στις ανάγκες της οικογένειας ή για απαιτήσεις του Δημοσίου.

⁵ Βλ. Γν. ΝΣΚ 497/1975.

⁶ Βλ. Α. Παντελής, *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, 5η έκδ., 2020, σελ. 353-354, όπου και κριτική.

2. Ύψος αποζημίωσης και δαπανών

- 10 Το ύψος της αποζημίωσης και των δαπανών που δικαιούνται οι βουλευτές καθορίζεται, στο πλαίσιο της αυτονομίας της Βουλής, με απόφαση της Ολομέλειας του Σώματος. Το καθοριζόμενο ύψος, ωστόσο, οφείλει να ανταποκρίνεται στις ανωτέρω συνταγματικές επιταγές (παρ. 1-4).
- 11 Πρέπει να επισημανθεί ότι το ύψος της αποζημίωσης και των δαπανών, σε συνδυασμό με το σύνολο των ατελειών και λοιπών παροχών που απολαύουν οι βουλευτές, συναρτάται άμεσα με την ποιότητα του παραγόμενου κοινοβουλευτικού έργου. Υπό αυτό το πρίσμα, έχει εύστοχα παρατηρηθεί ότι το σύνολο των σχετικών ρυθμίσεων διέπεται *«από μία μάλλον αναχρονιστική και συντηρητική αντίληψη, η οποία επηρεάζεται από την έντονα αντικοινοβουλευτική και αντιβουλευτική διάθεση του εγχώριου πολιτικού λόγου»*⁷. Υπό το ίδιο πρίσμα, κρίνεται αναγκαία η επανεξέταση και του τρόπου εν γένει γραμματειακής και επιστημονικής υποστήριξης των βουλευτών και των κοινοβουλευτικών ομάδων.
- 12 Εν προκειμένω, στη συνεδρίαση ΚΔ' της 22ας Δεκεμβρίου 1964, υπό την ισχύ του Συντάγματος του 1952, ελήφθη απόφαση με την οποία η βουλευτική αποζημίωση ορίσθηκε *«ίση προς το σύνολον των μηνιαίων αποδοχών του Ανωτάτου Δικαστικού Λειτουργού»*. Η απόφαση αυτή διατηρήθηκε σε ισχύ με το άρθρο 1 του Ζ' Ψηφίσματος του 1975, το οποίο, κατά την παράγραφο 2 του άρθρου 111 του ισχύοντος Συντάγματος, εξακολουθεί να ισχύει και κατά τις αντιτιθέμενες στο Σύνταγμα διατάξεις του, αλλά επιτρέπεται να τροποποιηθεί ή να καταργηθεί με νόμο. Υπό το φως της αυτονομίας της Βουλής, ως «νόμος», για μεν τις διατάξεις του Ψηφίσματος που ρυθμίζουν το ύψος της αποζημίωσης και των δαπανών, νοείται μόνο απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής, ενώ ως προς τις λοιπές διατάξεις του Ψηφίσματος, νοείται τυπικός νόμος⁸.
- 13 Η σύνδεση της βουλευτικής αποζημίωσης με τις συνολικές αποδοχές του Ανώτατου Δικαστικού Λειτουργού είχε ως συνέπεια ότι κάθε μεταβολή των συνολικών μηνιαίων αποδοχών του επιφέρει, αυτοδικαίως, αντίστοιχη μεταβολή του ύψους της βουλευτικής αποζημίωσης. Κατά τη νομολογία, η μεταβολή αφορά στις πάγιες διατάξεις που διέπουν τη μισθολογική κατάσταση των δικαστικών λειτουργών και όχι σε πρόσθετες αμοιβές που χορηγούνται ως αντιστάθμισμα ειδικών και πρόσθετων υπηρεσιών που παρέχουν οι δικαστικοί λειτουργοί⁹ ή σε έκτακτες παροχές¹⁰.

⁷ Ε. Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, 2021, σελ. 494-495.

⁸ Βλ. ΕΣ (ΟΛ.) 113/2017, 1155/2015, ΣτΕ (Τμ. Στ') 1307/2020.

⁹ Βλ. ΕΣ (ΟΛ.) 990/2015, ΣτΕ (Τμ. Στ') 1306/2020.

¹⁰ Βλ. ΕΣ (ΟΛ.) 11/2021, ΣτΕ (Τμ. Στ') 1307/2020, παραπεμπτική στην Ολομέλεια, όπου και, ορθότερη

Με τον ν. 3691/2008 θεσπίσθηκε νέο μισθολόγιο των δικαστικών λειτουργών, με αύξηση των αποδοχών τους, ορίσθηκε, όμως, ότι δεν έχει εφαρμογή σε όσους «εξομοιώνονται μισθολογικά» με τους δικαστικούς λειτουργούς. Η Βουλή, κατά την ΡΙΔ' συνεδρίασή της, στις 3 Απριλίου 2009, αποδέχθηκε ομόφωνα πρόταση του Προέδρου της να μην παρακολουθήσει η βουλευτική αποζημίωση την αύξηση αποδοχών των δικαστικών λειτουργών, η οποία όμως δεν έτυχε δημοσίευσης στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και, επομένως, δεν επέφερε έννομα αποτελέσματα. Αντίθετα, έτυχαν δημοσίευσης απόφαση που ελήφθη κατά την ίδια συνεδρίαση για παρακράτηση ποσοστού 5% επί της βουλευτικής αποζημίωσης υπέρ του Ταμείου Κοινωνικής Συνοχής (ΦΕΚ Α'57/2009), όπως και μεταγενέστερες αποφάσεις, που αφορούσαν, επίσης, παρακράτηση επί της βουλευτικής αποζημίωσης ως συμμετοχή της Βουλής στη λήψη δημοσιονομικών μέτρων (ΦΕΚ Α'48/2010, 75/2010, 115/2011, 247/2011), χωρίς όμως οι αποφάσεις αυτές να επιφέρουν τροποποίηση στο Ζ' Ψήφισμα του 1975 και στον κανόνα της εξίσωσης της βουλευτικής αποζημίωσης με τις αποδοχές ανώτατου δικαστικού λειτουργού.

Το Ελεγκτικό Συνέδριο, με σειρά αποφάσεών του¹¹ κλήθηκε να κρίνει, αφενός, την ισχύ ή μη της απόφασης της Βουλής να μην παρακολουθήσει η βουλευτική αποζημίωση την αύξηση αποδοχών των δικαστικών λειτουργών, και αφετέρου, τη δυνατότητα ή μη του κοινού νομοθέτη να αποσυνδέει, έστω και με έμμεσο τρόπο, τη βουλευτική αποζημίωση από τις αποδοχές του Ανώτατου Δικαστικού Λειτουργού, ορίζοντας ότι οι αυξήσεις δεν τυγχάνουν εφαρμογής σε όσους «εξομοιώνονται μισθολογικά» με τους δικαστικούς λειτουργούς. Ως προς το δεύτερο ζήτημα, η κρίση ήταν αρνητική με το σκεπτικό ότι, κατά το άρθρο 63 παρ. 1 του Συντάγματος, για τον καθορισμό του ύψους της βουλευτικής αποζημίωσης απαιτείται απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής και δεν αρκεί διάταξη τυπικού νόμου. Ως προς το πρώτο ζήτημα, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν υπήρξε τροποποίηση του Ζ' Ψηφίσματος. Μάλιστα, θεώρησε προς τούτο αδιάφορο το γεγονός ότι η δημοσίευτη απόφαση της Ολομέλειας είχε εφαρμοστεί στην πράξη (δεν καταβλήθηκε στους βουλευτές αποζημίωση αυξημένη στο νέο ύψος των συνολικών αποδοχών Προέδρου Ανώτατου Δικαστηρίου). Σε αντίθετο πόρισμα οδηγήθηκε η 808/2021 απόφαση του 5^{ου} Τμήματος του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών, κατά την οποία η δημοσίευση της απόφασης στα Πρακτικά της Βουλής «*συνιστά νόμιμο τρόπο*

κατά τη γνώμη μας, μειοψηφία σχετικά με παροχές που στην ουσία συνιστούν χρονικά περιορισμένη αναβάθμιση των αποδοχών των δικαστικών, αναγκαίως συνεχόμενη με την άσκηση των καθηκόντων τους.

¹¹ Βλ. ΕΣ (ΟΛ.) 113/2017, 1155/2015, ΕΣ (Τμ. ΙΙ) 154/2020, 1243/2018.

γνωστοποίησης του περιεχομένου της για τους βουλευτές που αφορά αυτή, χωρίς να επηρεάζει το κύρος της η μη τήρηση άλλης διατύπωσης δημοσιότητας». Την κατάφαση της ισχύος της απόφασης φαίνεται να δέχεται, ως obiter dictum, και το Στ' Τμήμα του ΣτΕ σε σειρά αποφάσεων του, βλ. ΣτΕ 1307, 1309, 1310 και 1311/2020, παραπεμπτικές στην Ολομέλεια¹².

- 16 Διέξοδο για το μέλλον έδωσε η ίδια η Βουλή, η οποία, με την από 18.11.2015 απόφασή της που δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (ΦΕΚ Α'151/19.11.2015), όρισε ότι «*Η βουλευτική αποζημίωση, όπως καθορίστηκε με την απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής, που ελήφθη κατά τη Συνεδρίαση ΚΔ' της 22ας Δεκεμβρίου 1964 και όπως διατηρείται σε ισχύ, μειωμένη στο σύνολο των αποδοχών του Προέδρου του Αρείου Πάγου, όπως αυτές είχαν διαμορφωθεί πριν από την έναρξη ισχύος του νόμου 3691/2008, μειώνεται περαιτέρω κατά 10%, με μείωση του βασικού μισθού και του χρονοεπιδόματος*», τροποποιώντας την αντίστοιχη διάταξη του Ζ' Ψηφίσματος, και αποσυνδέοντας, από 01.01.2016, το ύψος της βουλευτικής αποζημίωσης από τυχόν μεταγενέστερες μεταβολές του μισθολογίου των δικαστικών λειτουργών.
- 17 Επομένως, από 01.01.2016, το ύψος της βουλευτικής αποζημίωσης έχει «κλειδώσει» σε συγκεκριμένο ποσό, καθιστώντας κατ' αποτέλεσμα αδιάφορη τη συσχέτιση με τις αποδοχές των δικαστικών λειτουργών.

3. Ισοτιμία των λειτουργιών και βουλευτική αποζημίωση

- 18 Όπως προαναφέρθηκε, η απόφαση της Βουλής που ελήφθη κατά τη συνεδρίαση ΚΔ' της 22ας Δεκεμβρίου 1964 συναρτούσε το ύψος της βουλευτικής αποζημίωσης με τις αποδοχές των δικαστικών λειτουργών (παρ. 9-10). Η άρρηκτη αυτή συνάρτηση οδήγησε σε αντίστοιχες αξιώσεις βουλευτών, οι οποίοι επέτυχαν την επέκταση και στους ίδιους παροχών που απονέμονταν στους δικαστικούς (βλ., π.χ., χορήγηση στους βουλευτές επιδόματος ίσου προς αντίστοιχο επίδομα δικαστικών για τη δημιουργία και την ενημέρωση βιβλιοθήκης και την οργάνωση γραφείου). Αλλά και αντίστροφα, με διαφορετική νομική βάση, επιτεύχθηκε η αναβάθμιση των αποδοχών των δικαστικών λειτουργών, βάσει αντίστοιχων παροχών ή φοροαπαλλαγών που προβλέπονταν για τους βουλευτές¹³.
- 19 Το ερώτημα που προκύπτει, εν προκειμένω, είναι αν η σύνδεση της βουλευτικής αποζημίωσης με τις αποδοχές των δικαστικών λειτουργών ανάγεται σε συνταγματικό κανόνα, αναγόμενο στην ισότιμη μεταχείριση των λειτουργών των τριών λειτουρ-

¹² Βλ. κατωτέρω παρ. 13.

¹³ ΣτΕ (Ολ.) 3670/1994, Ειδ. Δικ. (άρ. 88Σ) 21/2006, 89/2013.

γίων. Η νομολογία φαίνεται ότι οδηγείται σε αυτό το πόρισμα μόνο όμως προς τη μία κατεύθυνση, δηλαδή την, κατ' ελάχιστον, εξίσωση των αποδοχών των δικαστικών λειτουργιών προς τις αποδοχές των οργάνων των άλλων δύο λειτουργιών. Αντίθετα, ορθότερο είναι να δοθεί αρνητική απάντηση σε αμφότερες τις κατευθύνσεις.

Ειδικότερα, με τις ανωτέρω μνημονευόμενες αποφάσεις (παρ. 12), κρίθηκε ότι, προς 20 διαφύλαξη των συνταγματικών αρχών της διάκρισης των λειτουργιών, της ισοδυναμίας και της ισοτιμίας αυτών και της ανεξαρτησίας της δικαστικής λειτουργίας, όπως προκύπτουν από το άρθρο 26 και εξειδικεύονται, περαιτέρω, ως προς τη δικαστική λειτουργία, στα άρθρα 87 παρ. 1 και 88 παρ. 2 του Συντάγματος, επιβάλλεται η χορήγηση στους δικαστικούς λειτουργούς *«αποδοχών αναλόγων προς το λειτούργημά τους, δηλαδή προς την άσκηση της δικαστικής λειτουργίας, και, συνεπώς, λόγω της ισοτιμίας της λειτουργίας αυτής προς τις λοιπές δύο, αποδοχών όχι κατωτέρων των αποδοχών των αντιστοίχων προς τους δικαστικούς λειτουργούς οργάνων των άλλων δύο λειτουργιών»*¹⁴.

Στο αντίστροφο ερώτημα όμως, το Στ' Τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας ήχθη 21 σε κρίση ότι δεν προκύπτει εκ του Συντάγματος αξίωση για την αναβάθμιση της βουλευτικής αποζημίωσης με τις αποδοχές οργάνων της εκτελεστικής εξουσίας, μη δεχόμενο ότι *«οι κατ' άρθρο 26 του Συντάγματος εξουσίες είναι ισότιμες και σε οικονομικό επίπεδο, με συνέπεια οι φορείς των οργάνων τους να έχουν το "πρωτογενές" δικαίωμα να αξιώνουν την αναγνώριση της ισοτιμίας τους αυτής»*¹⁵. Το Δικαστήριο, απαντώντας στον ισχυρισμό ότι σε αντίστοιχες περιπτώσεις επήλθε αναβάθμιση των αποδοχών των δικαστικών λειτουργιών, επισήμανε τον ειδικό χαρακτήρα των συνταγματικών ρυθμίσεων που ορίζουν τα ζητήματα των αποδοχών των δικαστικών λειτουργιών (άρθρα 26, 87 παρ. 1 και 88 παρ. 2 Σ.) και του καθορισμού του ύψους της βουλευτικής αποζημίωσης (άρθρο 63 παρ. 1 Σ.), απορρίπτοντας, στη συνέχεια, την αξίωση απευθείας αναβάθμισης της βουλευτικής αποζημίωσης με τις αποδοχές οργάνου της εκτελεστικής εξουσίας. Λόγω, όμως, της μείζονος σπουδαιότητας, το ζήτημα παραπέμφθηκε στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου.

Κατά τη γνώμη μας, σε αμφότερες τις περιπτώσεις προσήκει ίδια αρνητική λύση, η 22 οποία και οφείλει να σέβεται τον ειδικό χαρακτήρα αμφοτέρων των περιπτώσεων και των αντίστοιχων διατάξεων. Το ύψος των αποδοχών λειτουργιών άλλης λειτουργίας μπορεί απλώς να συνεκτιμηθεί κατά την αξιολόγηση τυχόν πρόδηλης αναντιστοιχίας

¹⁴ Βλ. Ειδ. Δικ. (άρ. 88Σ) 89/2013. Βλ. και Ειδ. Δικ. (άρ. 88Σ) 88/2013, σε Αρμ 3/2014, σχόλιο Α. Καϊδατζής.

¹⁵ ΣτΕ (Τμ. Στ') 1307, 1309, 1310, 1311/2020 παρ. σε Ολομέλεια.

της νομοθετικής ρύθμισης (ή, αντιστοίχως, της αποφάσεως της Ολομέλειας της Βουλής) προς τις οικείες ειδικές συνταγματικές διατάξεις.

4. Φορολόγηση βουλευτικής αποζημίωσης

- 23 Η βουλευτική αποζημίωση, παρότι δεν αποτελεί μισθό¹⁶, ως προς τη φορολόγησή της λογίζεται ως εισόδημα από μισθωτές υπηρεσίες.
- 24 Υποστηρίζεται ότι η διάκριση μεταξύ αποζημίωσης και δαπανών συνεπάγεται τη φορολόγηση της πρώτης και το αφορολόγητο των δεύτερων. Πράγματι, το Ζ' Ψήφισμα του 1975, όριζε στο άρθρο 2, έως την κατάργησή του με τον ν. 2459/1997, ότι η βουλευτική αποζημίωση καθορίζεται *«προς κάλυψιν των δαπανών διά την άσκησιν του λειτουργήματος του Βουλευτού κατά το ήμισυ και διά την κάλυψιν των δαπανών διαβιώσεως αυτού κατά το έτερον ήμισυ»*.
- 25 Εξάλλου, στο άρθρο 5 του Ψηφίσματος, όπως ίσχυε μετά την τροποποίησή του με τους ν. 2214/1994 και 2459/1997, οριζόταν ότι το ποσό της βουλευτικής αποζημίωσης *«θεωρείται ως εισόδημα από μισθωτές υπηρεσίες και φορολογείται αυτοτελώς (...) εξαντλουμένης της φορολογικής υποχρέωσης για το εισόδημα αυτό»*. Ακολούθως, με τον ν. 3842/2010 καταργήθηκε η αυτοτελής φορολόγηση της βουλευτικής αποζημίωσης, ως *«παρέκκλιση από τη φορολογική ισότητα»*¹⁷, πλην της έκπτωσης από το φορολογητέο ποσό των δαπανών άσκησης του λειτουργήματος του βουλευτή, η οποία, επίσης, καταργήθηκε με τον ν. 4472/2017 για τα εισοδήματα που αποκτώνται από 01.01.2017 και εφεξής, *«στα πλαίσια των δημοσιονομικών δεσμεύσεων της χώρας»*¹⁸.
- 26 Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ΣτΕ (Τμ. Β') 431/2023, κατά την οποία η αποζημίωση που χορηγείται στους έλληνες βουλευτές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου δεν έχει τον χαρακτήρα μισθού και, άρα, δεν μπορεί να υπαχθεί, χωρίς ρύθμιση τυπικού νόμου, ούτε στην κατηγορία εισοδήματος από μισθωτή εργασία, ούτε σε άλλη κατηγορία φορολογητέου εισοδήματος του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος. Μετά τη δημοσίευση της ανωτέρω απόφασης, με το άρθρο 92 του ν. 5036/2023 προστέθηκε διάταξη στον Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος, με την οποία ορίσθηκε ότι η αποζημίωση των ελλήνων βουλευτών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου αντιμετωπίζεται φορολογικά ως ακαθάριστο εισόδημα από μισθωτή εργασία.

¹⁶ Βλ. ανωτέρω παρ. 1.

¹⁷ Αιτιολογική Έκθεση επί του οικείου νομοσχεδίου, σελ. 9.

¹⁸ Αιτιολογική Έκθεση επί του οικείου νομοσχεδίου, σελ. 78.

II. ΑΤΕΛΕΙΕΣ

Σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 63, «Οι βουλευτές απολαμβάνουν συγκοινωνιακή, ταχυδρομική και τηλεφωνική ατέλεια, που η έκτασή της καθορίζεται με απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής». Ήδη το Σύνταγμα του 1925 όριζε ότι οι βουλευτές έχουν το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας στις σιδηροδρομικές, τροχοδρομικές και υπό ελληνική σημαία ακτοπλοϊκές συγκοινωνίες (άρθρο 55), το οποίο επεκτάθηκε με το Σύνταγμα του 1952 στις αεροπορικές και διά αυτοκινήτων δημοσίας χρήσεως, στα ελληνόκτητα πλοία, καθώς και στην ταχυδρομική, τηλεγραφική και τηλεφωνική ατέλεια (άρθρο 75).

Οι ατέλειες εξειδικεύονται περαιτέρω στο Ζ' Ψήφισμα του 1975, σε αποφάσεις της Ολομέλειας της Βουλής, αλλά και σε αποφάσεις Προέδρου της Βουλής (βάσει του άρθρου 9 του Ψηφίσματος του 1975). Αφορούν, μεταξύ άλλων, τη χορήγηση ειδικών δελτίων εντολών προς έκδοση αεροπορικών εισιτηρίων, την ελεύθερη χρήση μέσων συγκοινωνίας και την ελεύθερη διέλευση σε οδικούς άξονες με διόδους, την απαλλαγή από ταχυδρομικά τέλη, την παροχή γραμμών σταθερής και κινητής τηλεφωνίας κ.λπ., έως ορισμένο ύψος δαπάνης, όπως καθορίζεται κάθε φορά, και ανεξαρτήτως ιδιοκτησίας (κρατικής ή ιδιωτικής) των παρόχων.

Οι ατέλειες λειτουργούν συμπληρωματικά στη χορήγηση αποζημίωσης και δαπανών, ενισχύοντας το πλέγμα εγγυήσεων ανεξαρτησίας των βουλευτών¹⁹. Ειδικότερα, η πρόνοια του συντακτικού νομοθέτη αποσκοπεί στην ελεύθερη και ανεμπόδιστη άσκηση των βουλευτικών καθηκόντων, διευκολύνοντας, αφενός, την πρόσβαση στο Κοινοβούλιο, ειδικά για τους βουλευτές επαρχίας, αφετέρου, την επικοινωνία με το εκλογικό σώμα, στοιχεία απαραίτητα για τη λειτουργία του αντιπροσωπευτικού συστήματος.

III. ΠΕΡΙΚΟΠΗ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗΣ

Στην παράγραφο 3 του άρθρου 63 ορίζεται υποχρεωτική κράτηση του ενός τριακοστού (1/30) επί της βουλευτικής αποζημίωσης, σε περίπτωση αδικαιολόγητης απουσίας του βουλευτή σε περισσότερες από πέντε (5) συνεδριάσεις τον μήνα. Η ρύθμιση εισήχθη το πρώτον με την αναθεώρηση του 1911 (άρθρο 76).

Έτσι, σε κάθε συνεδρίαση εκτίθεται κατάλογος παρουσίας προς υπογραφή από τους βουλευτές (άρθ. 76 παρ. 2 ΚτΒ). Σε περίπτωση απουσίας, ο βουλευτής μπορεί να δώσει εξηγήσεις στον Πρόεδρο της Βουλής ως προς τους λόγους της απουσίας που την καθιστούν δικαιολογημένη (άρθ. 76 παρ. 6 ΚτΒ). Οι απουσίες βουλευτών που

¹⁹ Βλ. ανωτέρω παρ. 1-3.

είναι μέλη της Κυβέρνησης τεκμαίρονται δικαιολογημένες, δοθέντος ότι ο Κανονισμός της Βουλής τους εξαιρεί, εκ προοιμίου, της εφαρμογής του οικείου άρθρου (άρθ. 76 παρ. 7 ΚτΒ).

- 32** Η ρύθμιση της παραγράφου 3 του άρθρου 63 ορίζει κύρωση που παρακολουθεί την υποχρέωση των βουλευτών να παρίστανται στις εργασίες της Βουλής. Ο βασικός κανόνας θεμελιώνεται στην υποχρέωση ευσυνείδητης εκπλήρωσης των καθηκόντων των βουλευτών (άρθ. 59 παρ. 1 Σ.), καθώς και στην αντιπροσωπευτική αρχή, δοθέντος ότι αντιπροσώπευση χωρίς συμμετοχή στη διαδικασία λήψης αποφάσεων δεν νοείται.
- 33** Παρότι η κύρωση της παραγράφου 3 του άρθρου 63 είναι χρηματική, εξαντλείται δηλαδή στην κράτηση ποσοστού επί της βουλευτικής αποζημίωσης, ενέχει, εμμέσως, και εκδήλωση απαξίας προς τον βουλευτή στον οποίο επιβάλλεται, ή, κατ' άλλη διατύπωση, έχει λανθάνοντα πειθαρχικό χαρακτήρα²⁰. Τέλος, επισημαίνεται ότι περικοπή της αποζημίωσης επέρχεται, επίσης, συνεπεία επιβολής των πειθαρχικών ποινών της μορφής για αντικοινοβουλευτική συμπεριφορά (άρθ. 80 παρ. 3 ΚτΒ) και του προσωρινού αποκλεισμού από τις συνεδριάσεις (άρθ. 81 παρ. 4), και, μάλιστα, σε πολύ μεγαλύτερη έκταση (περικοπή ενός τετάρτου $\frac{1}{4}$ και ενός δευτέρου $\frac{1}{2}$ επί της αποζημίωσης, αντίστοιχα).

²⁰ Βλ. Α. Ράικος, *Γενική Πολιτειολογία & Συνταγματικό Δίκαιο Ι*, 2018, σελ. 713-718.